

ВИБОРЧІ ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

ЖАРОВСЬКА Ірина Мирославівна - доктор юридичних наук, професор кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка»

МАТЯШОВСЬКА Роксолана Юріївна - доктор філософії, викладач Вишнянського коледжу Львівського НАУ

УДК 340.15(477):005.44
DOI 10.32782/NP.2022.1.6

Стаття посвячена аналізу проблем пересмотра избирательных прав человека в контексте электронного голосования в условиях глобализационных трансформаций. Констатировано, что глобальные процессы преобразуют юридическую реальность. Не исключением являются права человека, в том числе избирательные. Электронное голосование сегодня является оптимальным способом минимизировать избирательные расходы и поощрить избирателей, особенно младшей возрастной группы до голосования. Также доказывается, что электронные выборы предполагают уменьшение вероятности фальсификации выборов на избирательных участках и обеспечение честности и честности избирательного процесса.

Национальная правовая система в контексте правового регулирования в сфере электронных выборов играет ключевую роль, поскольку отсутствуют согласованные международные стандарты в этой сфере. Региональные европейские акты носят нрав мягкого права.

Констатировано, что предварительным требованием всех криптографических схем электронного голосования есть уверенность в том, что избиратель способен выполнять криптографические вычисления. На практике для этого необходимо, чтобы орган, проводящий голосование, предоставляет избирателю

легкое для использования программное обеспечение. Такие технические схемы накладывают два существенных ограничения: мобильность голосования ограничена разрешением устройств. Избиратель должен пользоваться достаточно мощным устройством, чтобы выполнить криптографические операции и достаточно безопасным, чтобы минимизировать угрозу сохранения секретности нарушено; медиаопытность избирателя.

Анализ опыта внедрения электронных выборов разного уровня указывает на значительную перспективу такого способа использования. Практика этой страны указывает на следующие правовые принципы: кроме электронного голосования, в государстве должна быть обеспечена классическая форма избирательного процесса, поэтому электронные выборы всегда предусматривают альтернативные способы голосования; легитимация возможности избирателя упразднить свой электронный голос путем голосования в реальном фактическом порядке на избирательном участке; для преодоления возрастного диссонанса следует ввести медиаграмотность электората, особенно для пожилых людей; обеспечение возможности достаточно темпорального промежутка голосования.

Ключевые слова: электронные выборы, избиратель, электронное голосование, избирательный процесс, Эстония.

Постановка проблеми

Вибори є унікальним інструментом впровадження демократичних процедур та легітимізації влади, сприяють можливості взаємодії громадянського суспільства та публічної влади, знімають напругу в соціально-політичній реальності та є необхідним елементом сучасної держави. Протягом останніх років традиційні вибори не задовольняють ні громадян, ні політичну владу. Вони не є повністю безпечними, оскільки легко атакувати голоси. Це також загрожує конфіденційності та прозорості виборців. Крім того, підрахунок голосів займає занадто багато часу.

В епоху Інтернету електронне голосування поступово змінює традиційне паперове голосування перевагами низької вартості, високої ефективності та малої кількості помилок. Зберігання даних електронної системи голосування в центральній базі даних викликає такі проблеми: дані про голосування недостатньо відкриті та прозорі, їх легко підробити; приватна інформація користувачів загрожує витоку; виборці не можуть перевірити результати голосування. Проте з часом за допомогою поєднання технологічних удосконалень та юридично-ефективних норм вдається подолати ці прогалини. Стимули електронного голосування включають, але не обмежуються, зменшенням фальсифікації виборів, затримок, зменшенням маніпулюванням результатами та інших порушень, включаючи фінансові витрати.

Актуальність питання зумовлена глобалізаційними трансформаціями виборчих прав. «Суттєвою правовою проблемою нині є відповідність визначених цифрових технологій конституційним принципам виборчого права у демократичній, правовій державі, оскільки вони несуть як безперечну технологічну та організаційну користь, так і дискусійні аспекти легітимації виборчого процесу. Тому на рівні наукового дослідження слід провести аналіз правової природи цифрових технологій у виборчому процесі» [1, с.5].

Стан дослідження

Правові проблеми впровадження електронного голосування піднімалися науковцями неодноразово. Bulut R., Kantarcı A., Keskin S. i Bahtiyar Ş. звертали увагу на перспективи легітимізації цієї технології в Туреччині [2], Toapanta S., Marriott Saá I., Mendoza F., Gallegos L. S.Toapanta, I.Marriott Saá, F.Mendoza, L.Gallegos у Латинській Америці [3], Krimmer R., Duenas-Cid D., Krivososova I.- в Естонії [4]. На національному рівні питання аналізували О.З Романчук, І.М. Жаровська, Б. Ковальчук [1] та інші. Проте питання має стрімкий змінний характер, відсутні сталі міжнародні підходи та правове регулювання, тому існує низка невизначених питань, що потребує уточнення та додаткового аналізу.

Метою цієї статті є аналіз проблем перегляду виборчих прав людини в контексті електронного голосування в умовах глобалізаційних трансформацій.

Виклад основних положень

У світовій доктрині та практиці вже практично три десятки років обговорюється питання можливості впровадження електронних виборів. Дослідники у сфері конституційного права доводять, що електронне голосування має ряд позитивних аспектів для використання, серед них виділяють наступні: «надання можливості виборцям віддати свої голоси з іншого місця, крім виборчої дільниці у своєму окрузі для голосування; підвищує активність голосування виборця, у тому числі шляхом отримання додаткових каналів для голосування; покращення можливості голосування в закордонних виборчих округах, розширення доступу до процесу голосування для виборців з обмеженими можливостями або тих, хто має інші труднощі бути фізично присутніми на виборчій дільниці та користуватися наявними там пристроями; здешевлення виборчого процесу та зменшення часових витрат; можливість отримання

надійних та швидких результатів тощо» [5, с.111].

У міжнародній та регіональній європейській практиці відсутнє уніфіковане законодавство у сфері електронних виборів. П. 4 Постанови 290 (2009) «Електронна демократія: можливості та ризики для місцевих органів влади» вказує, що немає чітких або загальних моделей, які слід прийняти, але важливі уроки з її впровадження вже отримані і існують чіткі принципи, які слід застосовувати [6].

Рада Європи стала першовідкривачем у питаннях врегулювання цифрових технологій, які використовують у процесах голосування та підрахунку. Першу рекомендацію було ухвалено 2004 року, яку згодом замінила Рекомендація CM/Rec(2017)5 щодо стандартів для електронного голосування. Це єдиний міжнародний інструмент, який дає рекомендації щодо втілення принципів європейського виборчого доробку щодо вимог до систем електронного голосування. Принципи передбачають загальне, рівне, вільне, пряме виборче право, таємне голосування, організацію виборів через регулярні проміжки часу, а також дотримання основних прав, рівнів регулювання і стабільності виборчого законодавства, процедурних гарантій. Рекомендація CM/Rec(2017)5 містить 49 стандартів, а саме детальні вимоги, які застосовують до всіх видів електронного голосування та електронного підрахунку [7, с.11].

Позитивна практика існує. Це мотивовано досвідом Естонії, яка є першою країною, яка на законних підставах використовувала електронне голосування на місцевих виборах через Інтернет у 2005 році. Ця держава вже одинадцять разів використовувала електронні механізми при місцевих, загальнодержавних виборах, а також на виборах до Європейського парламенту. Держави розуміють електронне голосування як технологію, яка означає можливість голосування за допомогою системи дистанційного електронного голосування. Інтерес до такої технології пов'язаний з низькою явкою

виборців, передбачалося, що електронна система заохотить електорат реалізувати своє виборче право.

Фахівці запропонували криптографічну змішану мережу, яка повторює властивості змішування та анонімізації скриньки для голосування, за аналогом паперового голосування. Змішана мережа складається з послідовності змішування серверів, кожен з яких отримує від попереднього сервера збірки голосів, які змінюються перед перенесенням на наступний сервер. Рівні з шифрування голосів (які послідовно видаляють кожен сервер) мають гарантувати, що голосування неможливо відстежити через Інтернет мережу. Таким способом пропонується усунути проблему порушення правового принципу анонімності голосування [8].

Ще одне питання технічного характеру, що прямо впливає на виборчий процес – авторизація виборця. Фахівці для підтвердження особистого голосування пропонують скористатися наступною структурою. Виборець завершує і шифрує голосування, використовуючи відкритий ключ, наданий органом голосування. Потім виборець підписує зашифроване голосування за допомогою іншого особистого секретного ключа. Далі голосування передається до валідатора, який перевіряє підпис виборця перед додаванням свого власного підпису для голосування. Валідатор повертає голос до виборця, який знімає свій оригінальний підпис і надсилає через анонімне голосування в електронну урну для подальшого підрахунку.

Вважається, що такий потрійний захист міг би захистити особистий голос виборця. Проте, тут таки виникає проблема юридичного, а не тільки технічного характеру. Виборець, голосуючи вдома, може піддаватися тиску з боку інших членів сім'ї, тому прослідкувати реальність саме того, що виборець був учасником виборчого процесу, ми не зможемо. Окрім того, порушується ще один основоположний принцип виборів – таємність. Таким чином, законодавець не

може бути впевнений у тому, що особисто виборець реалізував своє право, а не інша особа замість нього.

Подолати цю проблему можливо також технологічно. Система TIVI вимагає зображення обличчя виборця перед голосуванням для перевірки особи виборця. Це чудова можливість для перевірки авторизації.

Попередньою вимогою всіх криптографічних схем електронного голосування є впевненість у тому, що виборець здатний виконувати криптографічні обчислення, як правило, з використанням нетривіальної математики, як-от логарифми. На практиці для цього необхідно, щоб орган, який проводить голосування, надає виборцю легке для використання програмне забезпечення. Такі технічні схеми накладають два суттєві обмеження:

1) мобільність голосування обмежена здатністю пристроїв. Виборець повинен користуватися пристроєм, який є достатньо потужний, щоб виконувати криптографічні операції і достатньо безпечним, щоб мінімізувати загрозу збереження секретності порушено.

2) медіаосвідченість виборця, який не тільки повинен мати можливість віддати свій голос, але й має бути розроблений алгоритм, відповідно до якого виборець повинен мати можливість перевірити, що його голос правильно включений у підрахунок. Затребуваність перевірки, як показує практика Естонії, не є значною. На виборах до Європарламенту у 2019 році загальна частка перевірки становила 4,1 %, на парламентських виборах у 2019 р - 5,3%. Незважаючи на незначну частку, все ж доступ до такої перевірки є необхідним елементом електронних виборів та забезпечує легітимність такої форми.

Голосування виборця має залишатися таємним. Кожен може знати виборців і кандидатів, але тільки виборці можуть знати свої голоси. Це означає, що жодних історичних даних про вибори виборців не повинно бути збережено. Не можна допустити, щоб зовнішні агенти

дізналися особу конкретного виборця. У більшості процесів електронного голосування облікові дані виборця є зазвичай зашифровані, але повної безпеки не існує [3].

Аналіз практики Естонії дає нам можливість зробити певні висновки.

По-перше, окрім електронного голосування, в державі має бути забезпечена класична форма виборчого процесу. Більше того, пріоритет при голосуванні слід надавати останній. Тобто на законодавчому рівні слід передбачити можливість виборця скасувати свій електронний голос шляхом голосування в реальному фактичному порядку на виборчій дільниці. На парламентських виборах у Естонії у 2019 році громадянами було проведено 191 заміну, на місцевих виборах у 2017 році – 163 відповідно [9].

По-друге, інтерес до електронної форми голосування є непропорційним. Молодь та люди середнього віку активніше користуються цим правом, на відміну від літніх людей. Наприклад, на виборах до Європарламенту у 2019 році більше 33 тис громадян у віковій групі 35-44 роки використали електронне голосування, на противагу майже 17 тис. у віці 65-74 роки [10].

По-третє, значний рівень застосування такого альтернативного способу. Так, правом на електронне голосування на останніх парламентських виборах скористалося 247232 особи з 565045, які взяли участь у голосуванні. Отож цей показник становить практично 43%, та значно зріс з попередніми роками.

По-четверте, розтяжність можливості голосування у часі. В Естонії електронне голосування починається в понеділок виборчого тижня о 9.00 і закінчується у суботу ввечері о 20.00.

Висновок

Глобальні процеси трансформують юридичну реальність. Не винятком є права людини, в тому числі виборчі. Електронне голосування сьогодні є оптимальним способом мінімізувати виборчі витрати та заохотити виборців,

особливого молодшої вікової групи до голосування. Також науковцями доведено, що електронні вибори передбачають зменшення ймовірності фальсифікації виборів на виборчих дільницях та забезпечення чесності та чесності виборчого процесу.

Національна правова система в контексті правового регулювання у сфері електронних виборів відіграє ключову роль, оскільки відсутні узгоджені міжнародні стандарти у цій сфері. Регіональні європейські акти носять характер м'якого права.

Аналіз досвіду впровадження електронних виборів різного рівня вказує на значну перспективу такого способу для використання. Практика цієї країни вказує на наступні правові принципи: окрім електронного голосування, в державі має бути забезпечена класична форма виборчого процесу, тому електронні вибори передбачають завжди альтернативні способи голосування; легітимація можливості виборця скасувати свій електронний голос шляхом голосування в реальному фактичному порядку на виборчій дільниці; для подолання вікового дисонансу слід запровадити медіаграмотність електорату, особливо для осіб літнього віку; забезпечення можливості достатнього темпорального проміжку для голосування.

Література

1. Жаровська І. М., Ковальчук В. Б. Цифрові технології у виборчому процесі: теоретичні аспекти відповідності демократичним стандартам ScienceRise. Juridical Science. 2020. № 4. С. 4-10.

2. Bulut R., Kantarcı A., Keskin S., Bahtiyar Ş. «Blockchain-Based Electronic Voting System for Elections in Turkey,» 2019 4th International Conference

on Computer Science and Engineering (UBMK), 2019, pp. 183-188, doi: 10.1109/UBMK.2019.8907102.

3. Toapanta S., Marriott Saá I., Mendoza F., Gallegos L. An Approach to Vulnerabilities, Threats and Risk in Voting Systems for Popular Elections in Latin America Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal 2019. Vol. 4,- No. 3, 106-116

4. Krimmer R., Duenas-Cid D., Krivonosova I. How Much Does an e-Vote Cost? Cost Comparison per Vote in Multichannel Elections in Estonia *Electronic Voting*, 2018, Volume 11143. ISBN : 978-3-030-00418-7

5. Романчук О.З. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження. Дисертація на здоб. .. кандид. юрид. наук. Державний вищий навчальний заклад Ужгородський національний університет, Ужгород, 2020.С.111

6. Resolution 290 E-democracy : opportunities and risks for local authorities - Corapporteurs : A. Cook, United Kingdom (L, EPP/CD) and E. Van Vaerenbergh, Belgium (L, ILDG), 2009. URL: https://search.coe.int/congress/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680718f9c.

7. Маурер А. Д. Цифрові технології у виборах. Питання, висновки та перспективи. Видавництво Ради Європи, 2020.- с. 11

8. Storer T., Duncan I. Practical Remote Electronic Elections for the UK Second Annual Conference on Privacy, Security and Trust, October 13-15, 2004.

9. Main indicators of I-voting. Statistics about Internet voting in Estonia <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia>

10. I-voters by age groups. Statistics about Internet voting in Estonia <https://www.valimised.ee/en/archive/statistics-about-internet-voting-estonia>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено аналізу проблем перегляду виборчих прав людини в контексті електронного голосування в умовах глобалізаційних трансформацій. Констатовано, що глобальні процеси трансформують юридичну реальність. Не винятком є права людини, у тому числі виборчі. Електронне голосування сьогодні є оптимальним способом мінімізувати виборчі витрати та заохотити виборців, особливо молодшої вікової групи до голосування. Також доводиться, що електронні вибори передбачають зменшення ймовірності фальсифікації виборів на виборчих дільницях та забезпечення чесності та чесності виборчого процесу.

Національна правова система в контексті правового регулювання у сфері електронних виборів відіграє ключову роль, оскільки відсутні узгоджені міжнародні стандарти у цій сфері. Регіональні європейські акти носять характер м'якого права.

Констатовано, що попередньою вимогою всіх криптографічних схем електронного голосування є впевненість у тому, що виборець здатний виконувати криптографічні обчислення. На практиці для цього необхідно, щоб орган, який проводить голосування, надає виборцю легке для використання програмне забезпечення. Такі технічні схеми накладають два суттєві обмеження: мобільність голосування обмежена здатністю пристроїв. Виборець повинен користуватися пристроєм, який є достатньо потужний, щоб виконувати криптографічні операції і достатньо безпечним, щоб мінімізувати загрозу збереження секретності порушено; медіаосвіченість виборця.

Аналіз досвіду впровадження електронних виборів різного рівня вказує на значну перспективу такого способу для використання. Практика цієї країни вказує на наступні правові принципи: окрім електронного голосування, в державі має бути забезпечена класична форма виборчого процесу, тому електронні вибори передбачають завжди альтернативні способи голосування; легітимація можливості виборця скасувати свій електронний голос шляхом голосування в реальному фактичному порядку на виборчій дільниці; для подолання вікового дисонансу слід запровадити медіаграмотність електорату, особливо для осіб літнього віку; забезпечення можливості достатнього темпорального проміжку для голосування.

Ключові слова: електронні вибори, виборець, електронне голосування, виборчий процес, Естонія.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of the problems of human rights revision in the context of electronic voting in the context of globalization transformations. It is stated that global processes transform the legal reality. Human rights, including electoral rights, are no exception. E-voting today is the best way to minimize election costs and encourage younger voters, especially younger ones. It is also argued that electronic elections reduce the likelihood of election fraud in polling stations and ensure fairness and fairness of the election process.

The national legal system in the context of legal regulation in the field of electronic elections plays a key role, as there are no harmonized international standards in this area. Regional European acts are soft law.

It is stated that the prerequisite for all cryptographic schemes of electronic voting is the confidence that the voter is able to perform cryptographic calculations. In practice, this requires that the polling station provide the voter with easy-to-use software. Such technical schemes impose two significant limitations: the mobility of voting is limited by the ability of devices. The voter must use a device that is powerful enough to forge cryptographic operations and secure enough to minimize the threat of breach; voter media awareness.

Analysis of the experience of implementing electronic elections at different levels indicates a significant prospect of such a method for use. The practice of this country indicates the following legal principles: in addition to electronic voting, the state must provide a classic form of electoral process, so electronic elections always provide alternative ways of voting; legitimization of the voter's ability to cancel his / her electronic vote by voting in the actual de facto order at the polling station; to overcome age dissonance, the media literacy of the electorate should be introduced, especially for the elderly; ensuring that there is a sufficient temporal interval for voting.

Key words: electronic elections, voter, electronic voting, election process, Estonia.